

УДК:008.377

А. А. Вініченко,

кандидат історичних наук, доцент
кафедри педагогіки, управління та
адміністрування Навчально-наукового
інституту менеджменту та психології
ДВНЗ «Університет менеджменту
освіти», Київ (Україна)

А. Д. Сергієнко,

директор професійно-технічного
училища №46 с. Лазірки, Полтавської
області (Україна)

**СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ВИХОВНОЇ РОБОТИ
ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
В УМОВАХ ЗМІН**

***Анотація.** У статті розглядаються основні соціокультурні аспекти розвитку виховної роботи професійно-технічного навчального закладу в умовах змін. Виховну роботу розглянуто як цілісний організм, що складається із взаємопов'язаних компонентів: комплексу виховних цілей, суб'єктів виховного процесу, їхньої діяльності, змісту і методів організації виховання, управління процесом.*

***Ключові слова:** виховання, професійно-технічна освіта, культура, суспільство, педагог, цінності.*

A. A. Vinichenko,

Educational and scientific institute of
management and psychology, Kiev
(Ukraine)

A. D. Sergienko,

Director of the vocational school № 46

Lazarki, Poltava region (Ukraine)

**SOCIO-CULTURAL BASES OF DEVELOPMENT OF THE
EDUCATIONAL WORK OF THE PROFESSIONAL-TECHNICAL
EDUCATIONAL INSTITUTION IN THE CONDITIONS OF CHANGES**

Resume. Among young people more prevalent simplification, or even rejection of the highest social values, which come to replace immorality pragmatic views of life, loss of spirituality. essential to the social environment in which youth is in our case we will focus on vocational school because it is a social and cultural and educational environment for students.

Accordingly, the relevance stores sociocultural foundations of the educational system of vocational education.

Since educational activities (work teacher-educator) affects the socialization of students mastering and statements in their fundamental moral and social values. Educational work at vocational school, like any social system, with any degree of maturity and self-control needs.

The organization of educational work should pay special attention to the social adjustment of students to cultural and educational environment of the school. As each boy his behavior reflects the impact of certain micro (family, friends, classmates, informal associations).

The main forms of organization of educational activities implemented in vocational schools. It should direct them to the self-selection of each student strategy of development and behavior, mode of existence, self-direction and self in the context of human culture.

Key words: *education, vocational education, culture, society, teacher, values.*

Постановка проблеми. У зв'язку з прагненням України ввійти у світове співтовариство створюються як позитивні, так і негативні фактори, які впливають на молоду людину. З одного боку, світове співтовариство об'єднує народи світу, руйнує історичні бар'єри, сприяє загальнолюдській цивілізації, а з іншого – загрожує стиранням етнічної та культурної своєрідності, уніфікацією життя за чужими стандартами. Це призводить до того, що для молодої людини, з одного боку, розширюються можливості особистості в плані культурної ідентифікації, відкрився простір для формування та реалізації широкого спектру ідей і ціннісних орієнтацій.

Разом з тим, серед молоді більшого поширення набуває спрощення, або навіть відмова від найвищих суспільних цінностей, на зміну яким приходять аморальність, прагматичність життєвих поглядів, занепад духовності, поглинання власного «Я» виром масової культури. Тому суттєве значення має соціальне середовище в якому перебуває молодь, у нашому випадку мова піде про професійно-технічне училище, оскільки воно є і соціальним і освітньо-культурним середовищем для учнівської молоді. Відповідно, актуальність зберігає соціокультурне основи розвитку виховної системи профтехосвіти .

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу питанню удосконалення навчально-виховного процесу в професійно-технічних навчальних закладах приділили: С. Батишев, А. Беляєва, С. Гончаренко, Н. Ничкало, О. Новиков, І. Смирнов тощо.

Різні аспекти проблеми навчання і виховання знайшли відображення у працях В. Білоусової, Є. Бондаревської, І. Єрмакова, Ю. Мальованого. Так, П. Гусак здійснив історико-педагогічне дослідження виховання як соціокультурного феномену на прикладі античного суспільства, продемонструвавши історичну еволюцію виховання, у контексті цивілізаційного розвитку західноєвропейського суспільства.

Соціально-філософські основи інноваційних змін у вітчизняній освіті

та вихованні висвітлено у наукових працях І. Беха, О. Вишневського, І. Зязюна, В. Кременя, О. Остапчука, Л. Онищука, О. Сухомлинської та ін.

Мета статті – проаналізувати соціокультурні основи розвитку виховної роботи професійно-технічного навчального закладу в умовах змін.

Виклад основного матеріалу. Процеси демократизації та гуманізації суспільного життя, що відбуваються сьогодні, актуалізували дослідження проблем виховання. Загальновизнано, що саме виховання, обумовлює характер розвитку суспільства, впливаючи на процеси соціального становлення підростаючого покоління і формування механізмів передачі набутого соціального досвіду [4, 5].

Світовий соціально-історичний досвід дає змогу визначити головну мету виховання як формування гармонійно і всебічно розвиненої особистості, підготовленої до ініціативної соціальної та професійної діяльності в сучасному суспільстві, особистості, здатної сприймати й примножувати його цінності. Цілі виховання визначають його зміст, методи та засоби, оптимальна дія яких має забезпечити очікуваний результат. Але сучасне суспільство поглинається виром масмедіа і віртуальності, що перетворює саму конфігурацію простору (у тому числі соціокультурного) у простір інформаційних потоків. «Цифровий розрив» як різний рівень можливостей доступу до інформації породжує нові різновиди соціальної нерівності, в тому числі й щодо освіти та виховання[7].

Сучасній молоді притаманні бажання до новизни, екстравагантності, наслідування однолітків, орієнтація на модні ідеали і стандарти що сприяє закріпленню некритичного сприйняття ідеології масового споживання, яка послідовно та впевнено нав'язується засобами масової інформації через залучення до масової культури. Молоді імпонує, що масова культура несе в собі зовнішньо привабливі і легко сприйнятні ідеї і символи, апелює до віянь сучасної моди і еталонів престижного споживання, не потребує серйозних розмірковувань, дозволяє «відволіктися» від «буденності», не навчає, а

розважає, проповідує гедонізм як основну духовну цінність [5, 14].

На думку І. Бега, виховання – багатофакторний процес, що, залежить від низки об'єктивних і суб'єктивних чинників. До об'єктивних чинників слід зарахувати соціально-історичні особливості, культурні традиції країни, прийняту в ній систему освіти. До суб'єктивних – особистісні якості педагогів, рівень їхньої педагогічної майстерності, психологічні особливості та ціннісні орієнтації учасників виховного процесу [11, 136].

Соціокультурний аспект виховання особистості майбутнього фахівця у контексті його професійної підготовки варто трактувати в контексті соціально-педагогічної діяльності вчителя у мікросередовищі професійно-технічного навчального закладу [3]. Оскільки педагогічна діяльність (робота педагога-вихователя) впливає на соціалізацію учнів, опанування і ствердження в них основних моральних і суспільних цінностей.

Виховна робота в професійно-технічному навчальному закладі, як і будь-яка соціальна система, за будь-якого ступеня зрілості і саморегуляції потребує керування, яке не обмежується складанням планів і підготовкою заходів [2, 519].

Щоб забезпечити системний підхід до керування навчально-виховним процесом в професійно-технічному училищі керівник повинен:

- уміти ставити і формулювати чіткі завдання виховання учнів з урахуванням соціального замовлення, змін у суспільному житті країни, рівня вихованості учнів певного навчального закладу;
- планувати, організовувати навчально-виховний процес, домагаючись неухильної орієнтації системи на виконання поставлених завдань;
- здійснювати постійні коригуючі впливи на систему (введення нового, вилучення неефективних форм, методів);
- аналізувати результати навчально-виховної діяльності професійно-технічного закладу по міру реалізації поставлених завдань.

Мета і завдання виховання визначаються на засадах культуровідповідності, засвоєння національного та загальнолюдського досвіду.

Основні завдання виховання полягають у:

- забезпеченні високого рівня освіченості й вихованості свідомого громадянина України, здатного до засвоєння досягнень світової культури з урахуванням загальнонаціональних, регіональних та етнічних особливостей, до участі у забезпеченні соціально-економічного розвитку України;

- утвердженні високих ідеалів гуманістичної культури і демократичних взаємовідносин людей, захист прав, гідності й честі своєї Батьківщини;

- створенні гуманістичного і демократичного виховного середовища училища, району, регіону;

- сприянні становленню особистості в усіх її демократичних, гуманістичних, інтелектуальних та культурних проявах;

- розвитку самосвідомості, навчанні проектуванні й реалізації особистісного життєвого вибору;

- організації свідомої, цілеспрямованої самореалізації, формуванні демократичних та гуманістичних життєвих принципів і пріоритетів;

- вихованні патріотизму й національної самосвідомості;

Виховну систему професійно-технічного навчального закладу варто розглядати як цілісний організм, що складається із взаємопов'язаних компонентів: комплексу виховних цілей, суб'єктів виховного процесу (вихователь-вихованець), їхньої діяльності, спілкування, відносини, змісту і методів організації виховання, управління процесом.

Рушійними силами процесу виховання є сукупність внутрішніх і зовнішніх суперечностей, вирішення яких сприяє просуванню до нових цілей [1, 16].

До внутрішніх суперечностей належать:

- суперечність між соціально значущими завданнями, які потрібно

виконати вихованцю, і факторами, що заважають його зусиллям;

- суперечність між зовнішніми впливами і внутрішніми прагненнями вихованця (вимагає такої побудови виховного процесу, за якої зміст і форми його реалізації не викликали би спротиву в молодій людині).

Зовнішні суперечності виявляються у невідповідності між:

- виховними впливами сім'ї і закладу освіти (порушення єдності цих впливів негативно позначається на формуванні особистості вихованця);

- організованим виховним процесом закладу освіти і стихійним впливом на вихованців навколишнього середовища (вимагає подолання негативного впливу девіантних підліткових груп, низькоякісних телепередач тощо);

- різними вимогами вихователів (внаслідок цього у вихованців формується ситуативна поведінка, безпринципність);

- деякими вихованцями, які мають досвід негативної поведінки, і педагогами, однокласниками (однокурсниками), батьками.

Попри те що зовнішні суперечності не є універсальними, обов'язковими для всіх ситуацій, применшувати їх дезорганізуючий вплив не варто. Тому завжди важливо передбачати їх, вживати превентивних заходів, а за необхідності і протидіяти їм.

При організації виховної роботи варто особливу увагу звертати на соціальну адаптацію учнів до культурно-освітнього середовища училища. Оскільки кожен підліток своєю поведінкою відображає впливи певного мікросередовища (сім'ї, друзів, одногрупників, неформальних об'єднань).

Основні форми організації виховної роботи які впроваджуються в діяльність профтехучилищ:

- індивідуальні форми роботи з окремими учнями;
- колективні форми роботи: збори навчальних груп, засідання, колективні дискусії, екскурсії, походи тощо;
- масові форми, якими можуть охоплюватись: весь колектив учнів

училища; колектив окремих курсів, окремих спрямувань за майбутньою професією учасники різноманітних конкурсів, змагань, олімпіад, спартакіад тощо;

- форми організації інформаційного впливу за допомогою різноманітних технічних засобів (мережі Інтернету, телебачення, аудіо, відео та інших засобів) [10].

Отже, виховна робота з учнями повинна спрямовувати їх до самостійного вибору кожним стратегії свого розвитку і поведінки, способу існування, напрямів самореалізації і самовдосконалення в контексті людської культури.

Соціокультурні умови сприяють ефективному вихованню, якщо вони включають:

- правове, матеріальне, економічне забезпечення функціонування, розвиток і постійне оновлення освітньо-виховних систем;
- наявність у сфері освіти ініціативних груп і співтовариств, спроможних до самостійних культурних акцій, проектів і творчої діяльності;
- наявність відкритої освітньої (виховної) полісистеми і її взаємодії з системами культурних установ;
- здійснення більш чи менш системної і концептуально вираженої політики у сфері освіти, що витікає від суспільства і держави;
- здібність самої сфери освіти до змін і еволюції, а також здатність впливати на динаміку суспільства;
- видимий прояв і розвиток культурних традицій вжитті навчально-виховних установ;
- прояв динамічної, здатної до саморозвитку педагогічної культури в різних співтовариствах [12, 225].

Вчителям, майстрам виробничого навчання та класним керівникам можна порадити:

- вивчити характер взаємин між учнями: що панує у ставленні одне

до одного – дружба, товаришування, повага до особистості чи насильство, конфліктність, тиск сильних або байдужість:

- визначити структуру взаємин: хто в колективі лідер, в кого задовільний або незадовільний статус, хто ізольований;
- стати другом учнів, частиною цієї структури;
- згуртувати дітей навколо спільної, цікавої, корисної справи, показати їм переваги співробітництва, доброзичливості, поваги одне до одного над насильством, байдужістю, страхом і приниженням особистості;
- навчити дітей самотійно, без допомоги вчителя розв'язувати свої конфлікти.

Керівництво професійно-технічних навчальних закладів, класний керівник, майстри виробничого навчання, вчителі спираючись на системний підхід, мають здійснити оптимальний вибір методів і форм навчально-виховної роботи для даного колективу, щоб якісно і з найменшою витратою сил і часу вирішити поставлені завдання [9]. Тільки вибір потрібних саме в цих умовах методів і форм дасть можливість досягти необхідних результатів, не перевантажуючи педагогічний і учнівський колективи великою кількістю заходів.

Ідеться про необхідність розумного поєднання у практиці навчально-виховної роботи професійно-технічних навчальних закладів загальнокультурної та моральної освіти (словесно-інформаційний вплив), вироблення морального досвіду учнів (тобто організації життя колективу та його суспільно корисної діяльності) разом з індивідуальною підтримкою морального розвитку кожного учня. Ніхто не має сумніву в силі розумного і доброго слова. Щоб навчати та виховати дітей, їм потрібно насамперед розповісти, що добре і що погано, створити у професійно-технічному навчальному закладі цілеспрямовану систему загальнокультурної та моральної освіти в процесі викладання основ наук і позаурочної виховної роботи [6, 8,].

Створення такої системи ґрунтується на основних принципах організації виховного процесу в ПТНЗ, що зумовлюють спільну діяльність учнів та інженерно-педагогічних працівників, побудовану на взаємодії соціального досвіду, прагненні до партнерства і комунікації: принцип творчої діяльності, самостійності учнів, що означає спрямування виховання на розвиток творчих сил, особистості, вільне виявлення свого «Я», свободи вибору рішень і реалізації ініціативи, перетворення виховання з вербального у виховання дії; демократизації як співробітництва інженерно-педагогічних працівників та учнів у розв'язанні завдань їхньої життєдіяльності, усунення авторитарного стилю виховання, утвердження форм, які сприяють демократичній культурі особистості.

Саме створення сприятливих гуманних взаємин в учнівській спільноті є важливою умовою вільного індивідуального розвитку кожного і знімає проблему настирливого моралізування.

Висновки. Отже, виховна робота професійно-технічного навчального закладу в сучасних умовах не може обмежитися формуванням у майбутніх робітників лише основ професійної майстерності, вона має бути орієнтована також на вирішення кардинальних завдань виховання. Виховна робота буде ефективною за умови, якщо всі її складові (цілі, завдання, системоутворюючі фактори, взаємозв'язки та взаємовідносини між суб'єктами виховання, педагогічний інструментарій, управління виховним процесом) будуть націлені на всебічний розвиток особистості. На першому плані мають постати питання якості особистості, яка формується, трудове, моральне, патріотичне виховання, яка дозволила б регулювати стихійні процеси в суспільстві і створити нішу для соціокультурного розвитку учнів. На сьогоднішній день ця проблема є надзвичайно актуальною і потребує втілення у виховній практиці.

Список використаних джерел:

1. Борисов В. Педагогічні умови підвищення ефективності системи громадянського виховання особистості / В. Борисов, С. Борисова // Педагогічний альманах. – 2011. – № 10. – С. 15–18.
2. Борытко Н.М. Воспитательное пространство как целостная среда субъектного становления человека // Славянский педагогический сбор: Тезисы докладов I Международного конгресса (Тирасполь, 26–29 июня 2002 г.) – Бендеры, 2002. – С. 517-519.
3. Будник О. Соціокультурне виховання майбутніх фахівців в умовах птнз /О.Будник //Педагогіка і психологія професійної освіти, 2014, № 5
4. Гусак П. Виховання у Стародавній Греції: соціокультурний контекст : навч. посіб. для вищих пед. навч. закладів / Петро Гусак, Людмила Гусак, Леся Мартіросян. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – 200 с.
5. Данилюк А.І. Масова культура в контексті демократичних перетворень ХХ століття: Авто-реф. дис. ... канд. філософ. н.: 09.00.08. – К.: КНУ ім. Т.Шевченка, 2000. – 20 с
6. Киричук О. Проблеми національно-громадянського виховання молоді: 3 виступу на другому Всесвітньому форумі українців. // Педагогічна газета. – 1997. – №3.
7. Мельниченко А. А. Масова культура як елемент сучасного виховного простору[Електронний ресурс] / А. А. Мельниченко, С. В. Савицька. – Режим доступу :http://archive.nbuu.gov.ua/portal/natural/VKPI/fpp/2006-3/07_Melnichenko.pdf.
8. Нові педагогічні технології: Науково-методичний збірник. – К.: НМЦВО, НМЦСО, 2001. – Вип. 29. – 235 с.
9. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія Сисоєв С., Алексюк А., Воловик П. та ін. – К.: ВІПОЛ, 2001. – 502 с.
10. Прохоренко Н.Є. Виховний простір як чинник впливу на розвиток молоді / Н.Прохоренко // Режим доступу: eprints.kname.edu.ua/31416/1/6.pdf
11. Теорія і методика професійної освіти: навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Т. Ю. Осипова, Р. С. Гурін, І. О. Бартенева, І. М. Богданова; ред.: З. Н. Курлянд. - К. :

Знання, 2012. - 390 с.

12. Чугуєва Н. Соціокультурне середовище виховання студентів ВНЗів/Н.О,Чугуєва // Наукові записки кафедри педагогіки. Випуск XXVIII - Харків, 2012 – С.223-228.

Матеріали подано в авторській редакції